

NURGÜL CERTEL • Nikâh ve Pazarlıklar

NURGÜL CERTEL Malatya'da doğdu. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümünden 2013 yılında lisans derecesini, 2023 yılında ise doktora derecesini aldı. Doktora tezi Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin Genç Sosyal Bilimci Mansiyon Ödülü'nü kazandı. Toplumsal cinsiyet, göç, erkeklik çalışmaları, feminist araştırma yöntemleri ve psikodrama ilgi alanlarıdır.

İletişim Yayınları 3535 • Araştırma-İnceleme Dizisi 603

ISBN-13: 978-975-05-3812-4

© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ DALL-E desteğiyle yapılmıştır.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berfin İnan

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NURGÜL CERTEL

Nikâh ve Pazarlıklar

Suriyeli Kadınlarla
Çokeşli Evlilikler

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	9
GİRİŞ	
ARAŞTIRMA HAKKINDA	9
Araştırmanın çerçevesi	13
Saha uygulama sürecim	18
Bir erkek alanı olarak araştırma sahası	21
Çokeşli hanede görüşme ortamı yaratmanın sınırları, zorluklar ve kolaylaştırıcılar	25
BİRİNCİ BÖLÜM	
LİTERATÜRE GÖRE ÇOKEŞLİ EVLİLİKLER	33
Türkiye’de çokeşli evlilikler	37
İKİNCİ BÖLÜM	
ÇOKEŞLİLİĞİN MEŞRULAŞTIRILMA BİÇİMLERİ	43
Erkek cinselliğinin kamusal inşası: “Helalinden”, “itibarlı” ve “makbul” ilişkiler	49
Erkekliğin devamı olarak babalık: Geleceğin garantisi olarak çokeşlilik	65
Devlet adamlar - kurtarıcı erkekler: Evliliğin hakkını verebilen erkekler	70
Ataerkil iktidarın meşruiyeti olarak “istisnai yasal” çokeşlilik talebi	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVLİLİK PAZARI VE PAZARLIKLAR, SURIYE ZORUNLU GÖÇÜ SONRASI YAŞANANLAR	83
Suriye zorunlu göçü sonrası oluşan evlilik pazarı ve çokeşli evlilikler.....	87
Suriyeli kadınlarla evlilik pazarı.....	94
Erkeklerin pazarlıkları: Suriyeli kadınlar için belirlenen kriterler.....	103
Altı çizilen farklılıklar: Neden Suriyeli bir kadın?.....	107
Erkeklerin Türkiyeli eşleriyle pazarlıkları.....	116
Kadınların ataerkil pazarlıkları.....	131
Türkiyeli kadınların pazarlıkları.....	140

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇOKEŞLİLİK SÜRECİ: TARAFLAR ARASI İLİŞKİLER VE YAŞANAN SORUNLAR	145
Hanenin biçimlenişindeki dinamikler.....	145
Adalet, ihtiyaçlar ve baskı döngüsünde erkeğin bedeninin konumlanışı: Kadınlarla kurulan ilişki.....	159
Çokeşli evliliklerde yaşanan hak kayıpları ve sorunlar.....	171
Kadınların deneyimlerinde farklılaşan alanlar: Suriyeli kadınların yaşadıkları hak kayıpları.....	176
SONUÇ	193
<i>GÖRÜŞME ÇİZELGESİ</i>	205
<i>KAYNAKÇA</i>	209

TEŞEKKÜR

Elinizdeki bu kitap doktora tezime dayanıyor ve uzun bir yolcuğun nihayeti olarak pek çok insanın katkısını içeriyor. Bu süreçte bana rehberlik eden ve akademik yolculuğumda bana ilham veren tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Değerli katkıları ve eleştirel bakışı için doktora tez danışmanım Reyhan Atasü Topcuoğlu'na, fikirleriyle çalışmama yön veren tez izleme komitesi üyeleri hocalarım Emrah Akbaş ve Besim Can Zırh'a teşekkür ederim. Doktora sürecimde misafir araştırmacı olarak bulunduğum İngiltere Kent Üniversitesi'nde bana verdiği destek, gösterdiği sabır, nezaket ve yüreklendirici tavrı için Zerrin Özlem Biner'e, kıymetli bir akademik ağ edinmeye katkı sağladığı için de teşekkür ederim.

Bir kitabın bir tez çalışmasından çok farklı olduğu aşikâr. Tezimi kitaplaştırma süreci benim için tez yazımının kalıplarından sıyrılarak özgürleştiğim ve yeni bir öğrenme deneyimi yaşadığım bir süreç oldu. İnce bir titizlikle dokuduğum ve her satırını yeniden kaleme aldığım bu çalışmayı aynı özenle okuyarak değerli geribildirimleriyle katkı sunan sevgili arkadaşım Ebru Bulgurcuoğlu'na sabrı, emeği ve desteği için içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca bu kitabın yayımlanma sürecinde İletişim Yayınları'nda emeği geçen tüm ekibe ve titizlikle yap-

tığı düzeltmelerle katkı sağlayan Merve Öztürk'e özel olarak teşekkür ederim.

Bu kitap, tüm destekleriyle beni akademik yolculuğumda yalnız bırakmayan herkesin emeğiyle vücut buldu. Sevgili aileme güçlü ve köklü bir ağaç gibi her zaman yanımda oldukları için; kıymetli dostlarım Nurgül Süzgül Kırkgöz ve Zeynab Haidara'ya gönüllerindeki güzellikten bana da pay verdikleri için; psikodrama grup arkadaşlarıma ise yaşam yolculuğumda beni ben yapan tüm duyguları keşfetmemi ve işlememi sağladıkları için sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmama katılarak hayatlarını ve deneyimlerini benimle paylaştıkları için görüştüğüm erkeklere teşekkür ederim. Görüştüğüm kadınlara ise özellikle teşekkür etmek istiyorum; hakkında konuşulması oldukça zor bir konuda benimle samimiyetle sohbet ettikleri, evlerini ve yüreklerini açtıkları için minnettarım. Seslerini duyurmama olanak tanınmaları, bu çalışmanın en değerli yanını oluşturuyor.

ARAŞTIRMA HAKKINDA

Bir araştırma konusunu belirlemenin çoğu zaman uzun bir geçmişi oluyor. Her araştırmacı gibi benim de araştırma konumu belirleme sürecim deneyimlerimden, dert ettiklerimden, ilişkilerimden ve meraklarımdan etkilendi. Uzun uzadıya hepsini anlatmak mümkün olmasa da özce, lisans eğitiminin sonlarında göç ve kadınların maruz kaldığı cinsel şiddet arasındaki yakın ilişkinin dikkatimi çekmesinin bu konunun temellerini oluşturduğunu söyleyebilirim. Lisansüstü eğitimime başlamamla birlikte adım adım bu çokdinamikli konu etrafında yürümüş, bunun için çeşitli bağlantılar geliştirmiş ve nihayetinde araştırma sürecine başlamıştım. Aşağıda bu araştırmanın aşamalarını etraflıca anlatacağım.

Feminist bir kadın olarak göç alanında araştırma yapma merakım Suriyeli kadınlarla tanışmamda etkili oldu ve kadınlarla kurduğum arkadaşlık ilişkisiyle onların deneyimleri, karşılaştıkları güçlükler ve bunların çözüm yollarının neler olabileceğini daha sık düşünmeye başladım. Kadınların deneyimlerini araştırdığım süreçte belli bir temada sıklıkla karşıma çıkan haberler bu araştırmaya koyulmama sebep oldu. Haberlerde Suriye zorunlu göçü sonrası çokeşli evliliklerin arttığı, kadınlarla evlilik bağlantısını kurmak üzere aracılarmın

oluştugu ve bu aşamada kadınların “satıldığı” aktarılıyordu. Tüm bu haberlerin anlatım biçimi Suriyeli kadınlarla ilgili stereotipleri besleyecek nitelikteydi. Suriyeli kadınlar kimi haberlerde Türkiyeli¹ kadınlara bir tehdit gibi,² kimi haberlerde Türkiyeli erkekleri evlilik vaatleriyle dolandıran,³ kimi haberlerde mağdur, kurban⁴ olarak sunulmuştu. Bazı haberlerde ise evliliklerin ticarete dönüştüğü⁵ aktarılıyordu. Bahsi geçen evliliklerin “ucuza” mal olması evliliklerdeki artışın önemli bir unsuru gibi sunuluyordu. Akyüz ve Tursun’un (2019: 31) ifade ettikleri gibi bu haberler ataerkinin zorunlu göç sürecini nasıl yönlendirdiğini görmezden gelen bir tasvire sahiptiler. Haberlerin içeriği ve dilini ortaya koymak için ilerleyen süreçlerde yaptığımız medya analizi de gösterdi ki haberler, Suriyeli kadınlarla kurulan çokeşli evliliklerin toplumsal bağlamını anlamaya yönelik derin bir açıklama sunmuyordu (Certel ve Atasü-Topcuoğlu, 2022).

Medyaya ek olarak bazı çalışmalarda Suriye göçünden sonra Türkiye’de Suriyeli kadınlarla erken yaşta para karşılığı, dinî törenle kurulan çokeşli evliliklerin yaşandığına ilişkin verilere ve tartışmalara yer verilmiştir.⁶ Suriyeli kadınların kamp dışındaki yaşam koşullarına ve karşılaştıkları zorluklarına iliş-

- 1 Araştırmanın saha sürecinde –özellikle Şanlıurfa’da– Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve fakat Arap kökenli araştırma öznelerinin olması nedeniyle kapsayıcı olacağına dikkate alarak Türkiyeli kavramını kullanmayı tercih ettim. Çalışmanın göç üzerine bir çalışma olması itibarıyla, bu ifadeyi alt kimlik-üst kimlik tartışmalarından uzak bir yerden, Türk vatandaşlığına ve aynı zamanda farklı etnik kimliklere sahip bireylere işaret etmek üzere kullanıyorum.
- 2 <https://www.gaziantepusula.com/haber/10235890/kuma-korkusu> (erişim 07.04.2021).
- 3 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/gerdege-girmeden-altinlarla-kactilar-2084143> (erişim 07.04.2021); <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/suriyeli-gelin-dugun-sabahi-altinlari-alip-kacti-379499> (erişim 07.04.2021).
- 4 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/savastan-kactilar-kuma-oldular-1918584> (erişim 07.04.2021).
- 5 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyelilerle-evlilik-ticarete-donustu-1827612> (erişim 07.04.2021).
- 6 ORSAM-TESEV, 2015; Kivilcim, 2016; Kamer, 2017; Aksu Kargın, 2018; Yaşar, 2018; Gezici Yalçın ve Yalçın, 2018; Rohwerder, 2018; Yıldırım ve Yeşil, 2018; Kaya, 2018; Karanfiloğlu, 2019; Harunoğulları ve Agcadağ Çelik, 2019.

kin Mazlum-Der'in hazırladığı "Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu"nda (2014: 31) Şanlıurfa'da bir sivil toplum kuruluşu temsilcisi ile yapılan görüşmede Türkiye erkeklerin Suriyeli kadınlarla dinî nikâhla, gizli ya da para karşılığı evlilikler yaptıkları; yaşlı erkeklerin para karşılığı evlilik talep ederken orta yaşta erkeklerin Suriyeli kadınlarla ikinci, üçüncü evliliği yapmak istedikleri aktarılmıştır. Raporda (2014: 33-34) yerel toplumla yapılan görüşmelerden Suriye göçü sonrası çokeşli evliliklerin ve erken yaşta zorla evlendirmelerin arttığı, bu evlilikleri sağlamak için sınır kentlerde *komisyonculuk*⁷ yapmaya başlayanların olduğu bilgisi de sunulmuştur.

Mazlum-Der'in (2014) hazırladığı bu raporda, göç sonrası Suriyeli kadınlarla evlilikler için çeşitli araçların olduğu, erkeklerin bu araçlar üzerinden kadınlarla tanıştırıldığı, kadının ya da kız çocuğunun yaşına göre erkeklerin değişen miktarlarda para ödedikleri ve bu ödemelerin bir kısmının aracılar bir kısmının da Suriyeli kadınların ailelerine yapıldığı ifade ediliyor. Yine bu evliliklerin sadece Türkiye'nin sınır illelerinde değil, ülkenin her yerinden erkeklerin araçlara ulaşmalarıyla gerçekleştiği ve bu evliliklerin birçoğunun kısa sürdüğü belirtiliyor. Raporun önemli bir özelliği hem Suriyeli hem de Türkiyeli kadınlarla görüşmeler yapılmasıdır. Fakat raporda da aktarıldığı (2014: 32) üzere Suriyeli kadınlar karşılaştıkları şiddet, cinsel istismar ve çokeşlilik gibi deneyimlerini kendilerine yönelik olumsuz tutumun oluşması endişesiyle paylaşmaktan çekinmişlerdir.

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nin Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırmasında (2014: 20) yerel halktan alınan bilgiler, bölgede yaygın olan iddialardan birinin ikinci, üçüncü ve dördüncü dereceden "kumalık" şeklinde ifade edilen Suriyeli kadınlarla

7 Göç literatüründe sıklıkla karşımıza çıkan "aracı/komisyoncu/simsar" kavramları iki kişi arasında tacir konumunda bir ücret karşılığında aracılık faaliyeti yürüten kişiler için kullanılır. Ben bu çalışmada kadınlarla veya kadınların aileleriyle, çokeşli olmak talebinde bulunan erkekleri tanıştıran ve bunun karşılığında para talep eden kişiler için *aracı* kavramını kullanıyorum.

evlilikler olduğunu sunar. Araştırmada, Türkiyeli kadınların kaygılarının Suriyeli kadınların içinde buldukları zor durumlar nedeniyle evlilik tekliflerini kolaylıkla kabul edecekleri yönünde olduğu belirtilirken, erkeklerin Türkiyeli eşlerine “Bana iyi davran, itiraz etme yoksa diğer kamplardan 15 yaşında bir kız getiririm ne başlık parası ne çeyiz parası ne kaynana-kayınpeder dırdırı olur” gibi ifadelerle eşleri üzerinde baskı yarattıkları aktarılmıştır.

Her iki kadın grubunun da istismar edildiği ve beraberinde kadınlar üzerinde kurulan tahakküm mevziinin de genişlediği tüm bu süreç hem medyada hem de araştırmaların sunduğu üzere yerelde Suriye göçünün sonucunda çokeşli evliliklerin artması olarak anlatılıyordu. Aklımda çok basit bir soru dönüp dolaşıyordu: “Kadınlar bunca zaman neden bu konuda yürütülen bir araştırmaya dahil edilmemişlerdi?” Nihayetinde bu sorunla mücadele etmeye yönelik bir strateji geliştirilip geliştirilmediğine baktığımda kadınları korumaya yönelik bir uygulamayla karşılaşmadım. Bilakis o dönemde Suriyeli kadınları korumanın bir yolu olarak çokeşliliğin seçenek olarak sunulduğu meclis tartışmalarına da denk geliyordum. Kadınların göç sürecinde ve sonrasında karşılaştığı bu şiddetin çözümüne ilişkin kadınları koruma ve güvence altına alma konusunda henüz somut bir adım atılmaması ya da atılan adımların kadınları suçlayan nitelikte olması⁸ Connell’in (2019a) her devletin tanımlanabilir bir “toplumsal cinsiyet rejimi” olduğu ifadesini akıllara getiriyor. Türkiye çokeşlilik ile Suriye zorunlu göçü sonrası tanışmamış olmasına rağmen göç hareketinden sonra erkeklerin çokeşli olma girişimlerinin artması ve bu evliliklerin gerçekleşme biçimi cinsiyete dayalı şiddetin yaygınlaştığını gösteriyor. Kadınların maruz bırakıldıkları şiddetin meşrulaştırılmaya çalışıldığı bu süreçte ise şiddeti uygulayan erkeklerin bahsi geçmiyordu. Sancar (2016: 15) kadınların

---

8 <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kuma-olmamalari-icin-egitiyoruz-1992930> (erişim 12.09.2022). İlgili haber dönemin Aile ve Sosyal Politikalar bakanının “Suriyeli kadınları kuma olmamaları için eğitiyoruz, bu toplumsal sorun bizim misafirlik anlayışımıza da sığmaz” ifadeleri üzerindedir.

maruz kaldıkları şiddeti görmenin, erkeklerin eril tahakkümü nasıl inşa ettiklerini görmeyi de gerektirdiğini söyler. Ben de bu araştırmada çok yalın ve fakat derinlere inmeme olanak sağlayacak iki temel soruyla yola koyuldum: “Neden?” ve “Nasıl?” Bir yanıyla birbirlerine rakip ve tehdit öznesi gibi sunulan iki kadın grubunun deneyimlerini görmek, diğer yanıyla da bahsi geçmeyen erkeklerin bu evlilikleri başlatan-devam ettiren, kurucu yanlarına da dikkati çekmek isteğiyle bu birlikteliklerin bütün taraflarını araştırmama dahil etmeye karar verdim.

Araştırmama aynı birlikteliğin-evliliğin içindeki tüm tarafları dahil etmenin, süreci bir bütün olarak görmek açısından önemli olacağını düşündüm ve evlilik sürecinin nasıl gerçekleştiği, bu evrede kadınların neler deneyimlediği, kadınların farklı statülerinin (resmî nikâh-imam nikâhı; vatandaş-geçici koruma statüsü; ilk eş-sonraki eş) deneyimlerini nasıl şekillendirdiği merakı ve tüm bu sürecin “adını koyma” isteğiyle araştırmama başladım. Elinizdeki bu çalışma bir saha araştırmasına dayanıyor, aşağıda sahayı detaylıca aktaracağım bu çalışmanın sorunsalını ve bakış açısını belirleyen en önemli husus bu konunun kamuoyunda tartışılma biçimi olmuştur.

Araştırmanın çerçevesi

Çalışmamı nasıl bir çerçeveye oturtacağım ilk gündemimdi. Araştırmamı yürüteceğim illeri ve öznelere nasıl ulaşacağımın yollarını belirlemek için uzun bir süreyi ön saha değerlendirme sürecine ayırdım. Araştırma öznelerini, Türkiyeli bir kadınla (resmî nikâhla) evliyken 2011 Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli bir kadınla da dinî törenle “evlenerek” çokeşli olan Türkiyeli erkekler ve onların Türkiyeli ve Suriyeli eşleri olarak belirledim. Bu konuda yapılan araştırmalar çoğunlukla evliliklerin⁹ öznelerinden değil, evliliğe tanık olanlardan edi-

---

9 Antropolojik çalışmalarda çokeşlilik bir evlilik türü olarak ifade edilir. Bu çalışmada araştırma özneleri de içinde buldukları bu ilişkiyi evlilik olarak tanımlıyor. Kişisel olarak yasal boyutunu ve kadınların maruz kaldığı